

Masát Ádám*

A MAI MAGYAR TÁRSADALOM CÍMŰ TÁRGY OKTATÁSA A BALASSI BÁLINT MAGYAR KULTURÁLIS INTÉZETBEN

A Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben 2002 szeptembere óta működik a Hungarológia Oktatási Program. Ennek keretében mindegyik programtípusban kötelező tárgy *A mai magyar társadalom* című szeminárium.¹ A tárgy a kötelező órák sorát bővíti, a történelem és irodalom előadásokkal ellentétben viszont csak egy féléves tantárgy, amelynél gyakorlati jegyet kell szerezn. Az intézetben nemcsak a hungarológus diákoknak kell hallgatniuk ezt az órát, hanem a nyugati szórványmagyságból érkezőknek is. Kezdetben ezért három oktató vett részt a tantárgy oktatásában, mára viszont – részben a tanárok óraszámának emelése miatt – már csak egy oktató, e sorok írója oktatja a tárgyat. Az alábbi írás célja, hogy bemutassa a tantárgyat és összegezze az elmúlt évek oktatási tapasztalatait.

A tárgy oktatásának előzményei és a jelenlegi tematika

Szigorú értelemben véve a tárgy oktatásának nem voltak előzményei sem a 2002. január 1-jén megalapított Balassi Bálint Intézetben (ma Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet), sem a jogelőd intézmények oktatási programjában. A *Nemzetközi Előkészítő Intézet*ben még az 1977/78-as tanévben kezdődött meg a *Magyarország* című országismereti tárgynak az oktatása, amelynek a célja az volt, hogy a hallgatók alapismereteket kapjanak Magyarország földrajzáról, történelméről, politikai és társadalmi rendszeréről, gazdasági életéről és kultúrájáról.² A későbbiekben folyamatosan bővült az országismereti tárgy témaköre, és a történeti tananyag rovására egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a közelmúlttal és az aktuális időszak kérdéseivel foglalkozó témák. *Havas Ágnes* 1987-es beszámolója szerint a hallgatókat éppen

---

* Masát Ádám, oktató, Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, Hungarológia Tagozat, adam.maata@bbi.hu

¹ A program bemutatását l. Menyhért 2003: 91–99.

² Giay 1977: 45. – Az országismeret fogalmáról és oktatásáról l. még Jónás 2003: 160–165.

azok a társadalmi vonatkozású kérdések kezdték elsősorban foglalkoztatni, amelyek lényegében a jelenlegi társadalom óra törzsanyagát képezik, például: *Milyen a cigányok helyzete Magyarországon? Miért csökken a lakosság száma? Miért van sok öngyilkos Magyarországon? Hol élnek magyarok Magyarországon kívül?* stb. (Havas 1987: 54–55. – L. még ezzel kapcsolatban Bazsó 1987: 84–86. és Ódor 1987: 66–71.) A rendszerváltozást követően a magyar nyelvoktatás keretében folytatódott az országismeret tanítása, de a diákok továbbra is egy tárgy keretein belül jutottak történeti, földrajzi, politikai, gazdasági és kulturális alapismeretekhez az országról.

A 2002 szeptemberétől beindított Hungarológia Oktatási Program egy teljesen új képzést kínált a külföldi egyetemeken magyar szakáról érkező diákoknak. A programban résztvevők külön-külön, kötelező tárgyként hallgathattak történelem, irodalom, nyelvészet, földrajz, néprajz, művészettörténet, illetve kultúra órákat, és lehetőségük nyílt arra is, hogy a kötelező társadalom óra keretében az aktuális politikai-társadalmi problémákkal foglalkozzanak. Az eredeti elképzelés ugyanis az volt – ahogy erre a tárgy akkori, kissé pontatlanul megfogalmazott címe is utalt: *A magyar társadalom ma: politikai, szociológiai és etnikai problémák* –, hogy az órákon azok a politikai-társadalmi-etnikai kérdések, problémák, viták kerüljenek előtérbe, amelyek a magyar társadalmat mindenkor aktuálisan foglalkoztatják. Ennek megfelelően az első két szemeszterben a társadalom óra tematikája nem volt azonos, a mindenkor társadalmi-politikai változások határozták meg az egyes órák témáját.³

Változás akkor következett be, amikor a Balassi Bálint Intézet akkori főigazgatójának, *Ujváry Gábornak* a kezdeményezésére a Hungarológia Tanszék oktatói jegyzetek, tankönyvek, szöveggyűjtemények és egyéb oktatási segédanyagok megírásába fogtak, hogy olyan írott tananyagok szülessenek, amelyeket a diákok nemcsak az órákon tudnak haszonnal forgatni, hanem az egyéves képzés végén haza is vihetnek magukkal. Ekkor merült fel ugyanis az az igény, hogy a társadalom óra tematikáját módosítsuk, és egy olyan tananyagot állítsunk össze, amely nem mellőzi ugyan az aktuális társadalmi kérdéseket, de már nem kizárólag a mindenkor aktuális problémákra épít. A két egymásnak ellentmondó elvárásnak azért is akartunk megfelelni, mert nem akartunk gyökeresen változtatni a tárgy eredeti oktatási koncepcióján, másrészt nem láttuk sem az értelmét, sem a fedezetét annak, hogy minden szemeszterben egy új, a legfrissebb társadalmi változásokat, történéseket bemutató tankönyvet adjunk, adhassunk a diákok kezébe. Ezért inkább „aktuálisnak” minősítettük a rendszerváltozás utáni időszakot, és arra koncentráltunk, hogy az 1990 óta eltelt időszak legfontosabb társadalmi-politikai-gazdasági problémáit mutassuk be.

A Hungarológia Tanszék földrajz és akkor még társadalom órát is oktató, nagy erudícióval és gazdag oktatói tapasztalattal rendelkező tanárával, Bori Istvánnal kettesben állítottunk össze egy jegyzetet, amely a politika, társadalom, gazdaság fe-

³ Ez a megállapítás alapvetően csak az írás szerzőjének az óráira vonatkozik.

jezeten kívül egy rövid összeállítást tartalmazott a határon túli magyarok helyzetéről, illetve az európai uniós csatlakozásról. A rendelkezésre álló szűkös időkeret, illetve a tematika módosítása miatt sajnos nem volt arra lehetőség, hogy a jegyzet elkészítése során érdemben felhasználjuk a korábban összeállított oktatási anyagainkat. Éppen ezért csak egy oktatási segédanyagot tudtunk elkészíteni, amely az említett öt fejezeten kívül tartalmazott számos táblázatot és ábrát, egy kislexikont, a rendszerváltozás utáni állam- és kormányfők életrajzát és a fejezetek végén kulcsfogalmakat, ajánlott irodalmat és internetes oldalakat (Bori–Masát 2003). Az általunk megírt jegyzet nem volt tehát igazi tankönyv, de „tűztöltés” céljára tökéletesen megfelelt. A tanárok és hallgatók egyaránt örültek: a tanároknak könnyebbé vált ezáltal a tanítás, a diákoknak pedig a tananyag feldolgozása az órán és otthon.

A módosított koncepció – mint már említettük – a rendszerváltozás utáni időszakra helyezte a hangsúlyt. A 20. századi előzményeket csak akkor mutattuk be, ha azok közvetlen hatással voltak a rendszerváltozásra vagy a jelenlegi helyzetre. A legfrissebb történéseket pedig a tanórákon ismertettük, így például a 2004-ben bekövetkezett kormányváltást, illetve az egy esztendővel későbbi államfőváltást, a 2004. május 1-jei európai uniós csatlakozást és annak hatásait, a 2004. decemberi népszavazás eredményét a kórházprivatizációval és a kettős állampolgársággal kapcsolatban, a munkanélküliség növekedését, továbbá a népesség csökkenésével, az átlagos élettartam növekedéssel és a nyugdíjkorhatár növelésével kapcsolatos problémákat. A 28 órára, azaz 14 hétre tervezett tematika így épült fel:

Témakör	Társadalom	Gazdaság	Politika	Európai Unió	Határon túli magyarság
Témák (cím-szavakban)	népesség, halandóság, házasság, gyermekvállalás, vallás, kisebbségek, romák, egészségügy, betegségek, nyugdíjrendszer	gazdaságtörténet, adósságállomány, kereskedelem, munkanélküliség, átlagkereset, „szegény–gazdag”, közlekedés, városiasodás, mobilkommunikáció	politikátörténet, rendszerváltozás, politikai rendszer, választások, pártok, pártrendszer, politikusok	csatlakozási folyamat, uniós felmérések, illúziók, bővítés, a csatlakozás hatása	Trianon, diaszpóra, Kárpát-medence, kivándorlás, bevándorlás, emigráció, Határon Túli Magyarok Hivatala
Óraszám	10	6	6	4	2

Indoklást érdemel, hogy miért így oszlik meg az egyes témakörök óraszámja. A táblázatból jól látható, hogy csupán 2x45 perc jut a határon túli magyarság témakörére, holott a téma – bizonyára sokak szerint – jóval nagyobb figyelmet érdemelne. Mindenekelőtt azért, mert ennek a témának számos vonatkozása a történelem, irodalom, földrajz, a nyelvészet és néprajz órákon szóba kerül. Másrészt a Kárpát-medencei, határokon túl élő magyarokról szó esik a társadalom órán a kisebbségek és a rendszerváltozás utáni politikátörténet témakörnél is. Ez a téma ráadásul alapvetően a nyugati szóránymagyarságból érkező hallgatókat érdekli, és az általános tapasztalat szerint sokkal kevésbé izgatja a hungarológus hallgatókat. Arról nem beszélve, hogy még a téma legobjektívabb bemutatása is konfliktus kialakulását

eredményezheti egy olyan hungarológus csoportban, ahol szomszédos országokból érkező hallgatók vannak, például szerbek, szlovákok vagy románok.⁴

Sokak számára kevésnek tűnhet az Európai Unió témakörét taglaló 4x45 perc is. Bár ez a téma más tantárgyaknál nem kerül elő, a hungarológus diákok jelentős része – *nota bene*: döntő többségük Európából érkezik az intézetbe –, sokat tud az Európai Unió intézményrendszeréről és annak működéséről. Általános tapasztalat, hogy az Európai Unióról és a magyar vonatkozásokról elsősorban a tengerentúlról és az Ázsiából érkező hallgatók akarnak többet tanulni, mert náluk rendszert még az Unióval kapcsolatos alapismeretek is meglehetősen hiányosak. Nem egyszer előfordult már, hogy az európai hallgatók azzal a kéréssel fordultak hozzám, hogy az Európai Unió helyett beszéljünk inkább az órán a hajléktalanokról vagy a környezetvédelemről, mert ezek a témák jobban érdeklik őket, az Unióról pedig úgyis eleget hallanak és tanulnak a saját országukban.

Összegzésképpen megállapítható tehát, hogy *A mai magyar társadalom* című tárgy oktatásánál az Európai Unióval és a határon túli magyarsággal kapcsolatos problémák általában háttérbe vannak szorítva, és a tanmenet döntő hányadát a legfontosabb rendszerváltozás utáni társadalmi-gazdasági-politikai kérdések adják. Megállapítható továbbá az is, hogy a tantárgy oktatásának nem voltak előzményei a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben, de már a jogelőd intézményekben oktatott országismeret órákon is bebizonyosodott: a hallgatók részéről erős igény jelentkezik a mindenkor aktuális társadalmi-gazdasági-politikai viszonyok megismerésére. Az elmúlt három esztendőben érkezett hallgatói visszajelzések alapján pedig egyértelműen kijelenthető: a hungarológus képzés nem volna teljes a társadalom óra nélkül, továbbra is szükség van ennek a tárgynak az oktatására és az átadandó ismeretek folyamatos bővítésére, aktualizálására.

A hungarológus hallgatók felkészültsége és a társadalom órák menete

A Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben tanuló hungarológus hallgatók különböző országokból, rendkívül eltérő tudással, illetve nyelvismerettel érkeznek Budapestre. Sőt gyakran még a motiváltságuk és céljaik sem egyeznek. (L. erről Bori 2003: 153–154.) Az elmúlt három év tapasztalatai alapján nehéz és talán nem is szabad egyértelmű tendenciákat megrajzolni, mert kevés a rendelkezésünkre álló információ, illetve rengeteg kivételes esetet lehetne megemlíteni. Mégis kijelenthető, hogy minél jobban beszél és érti a magyar nyelvet egy hallgató, annál

---

⁴ A szerző tanár kollégáinak már több ilyen jellegű konfliktusa volt az intézetben például a szerb hallgatókkal, akik rendszerint egy a magyarokétól gyökeresen eltérő történelemképpel és -szemlélettel rendelkeznek. E sorok írójának véleménye szerint ilyen szituációkban az oktatónak maximális tárgyilagosságra törekedve kell bemutatnia az adott problémát, és világossá kell tennie a hallgatók számára, hogy különböző történeti interpretációk létezhetnek párhuzamosan.

többet tud Magyarországról. Ez az összefüggés azzal is magyarázható, hogy a külföldi egyetem hungarológia szakán tanuló diák rendszerint annál jobban beszél magyarul, minél magasabb évfolyamba jár, és minél magasabb évfolyamba jár, annál több ismerettel rendelkezik Magyarországról (és a világról). Kivételek persze szép számmal akadtak az elmúlt esztendőkből. Elsősorban azok között, akik 1. többször jártak már Magyarországon korábban például a földrajzi közelség okán vagy nyári egyetemi képzés miatt, 2. magyar rokonuk vagy ismerősük van, 3. régóta magyar vonatkozású tudományos kutatásokat folytatnak egy-egy szakterületen. Az életkor, a nyelvtudás foka és az országismeret között tehát egyértelműen kimutatható az összefüggés, de a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet hungarológus hallgatóinak három éves mintája alapján nehéz egyértelmű tendenciákat megrajzolni.

Somos Béla korábbi kutatási eredményei és megállapításai a hallgatók felkészültségéről és Magyarország-képéről ma is helytállóak. (Somos 1998: 69–77; Somos 1996: 22–33 és Somos 1988: 113–128). Az ismeretek és a háttértudás hézagosságát nemcsak az első társadalom órákon lehet empirikus úton felmérni. E sorok szerzője Bori Istvánnal közösen készített egy kérdőívet, amelyet a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben 2-3 évfolyam hallgatói, a lektori hálózaton keresztül pedig számos külföldi hungarológia szakos diák kitöltött. A kérdőív a tipikusan magyarnak vélt dolgokra, illetve híres magyar személyiségekre kérdezett rá. Eddig több mint 100 kérdőív érkezett be, és ezek lehetőséget teremtettek az első következtetések levonására. Ez a kutatás a jövőben folytatódni fog, akárcsak az a sikeres esszépályázat *„(M)ilyenek a magyarok?”* címmel, amelyet a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet hirdetett meg 2004-ben, és amelyre közel 20 pályamunka érkezett Európából és Magyarországon tartózkodó külföldiektől.⁵ Bár a kérdőívre adott válaszok és a pályamunkák egyáltalán nem utaltak közvetlenül arra, hogy mennyire ismerik a hallgatók Magyarország aktuális társadalmi-politikai-gazdasági viszonyait, a rossz vagy hiányos válaszokból mégis lehetett következtetni a meglévő háttérismeretekre.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy számos tényező befolyásolhatja a hungarológus hallgatóknak a társadalom óra tananyagához kapcsolódó előismereteit és háttértudását:

- Magyarország és a hallgató országa közötti földrajzi távolság;
- Magyarország és a hallgató országa közötti társadalmi-politikai-gazdasági különbségek;
- a hallgató országában kialakult általános Magyarország-kép;
- a hallgató életkora, illetve az egyetemen elvégzett évfolyamok száma;
- a hallgató egyéb végzettsége, tudományos tevékenysége, érdeklődési köre;
- a magyar nyelvtudás foka;
- magyarországi részképzésben vagy nyári egyetemen való részvétel;
- kapcsolat fenntartása magyar rokonokkal vagy ismerősökkel;
- a Magyarországon tartózkodások száma stb.

⁵ A két kezdeményezésről szóló beszámolót l. Kiss–Bori 2005: 125–127.

A tényezőket még sorolhatnánk, de inkább nézzünk meg pár példát az elmúlt évek tapasztala alapján a fentiek alátámasztására.

1. példa

Téma: a munkanélküliség Magyarországon a rendszerváltozás előtt és után.

Az eset leírása: A lengyel hallgató sokkal hamarabb megértette az angol diáknál, hogy a rendszerváltozás előtt Magyarországon miért nem volt gyakorlatilag munkanélküliség, 1990 után pedig miért lett hirtelen olyan magas a munkanélküliek aránya. A lengyel hallgató a saját országának történelmét ismerve könnyen megértett olyan összefüggéseket, amelyek az angol hallgató számára nem voltak egyértelműek. Ebben az esetben Lengyelország és Magyarország hasonló történeti fejlődése, illetve a két ország közötti társadalmi-politikai-gazdasági hasonlóságok szerepet játszottak abban, hogy a lengyel hallgató rövidebb idő alatt megértette és befogadta a tananyagot.

2. példa

Téma: Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz.

Az eset leírása: A szerb hallgató, noha az országa nem tagja az Európai Uniónak, sokkal nagyobb háttértudással rendelkezett a témában a dél-koreai hallgatóhoz képest. Nyilvánvaló, hogy meghatározó szerepe volt ennél a témánál a földrajzi közelség tényezőjének.

3. példa

Téma: kisebbségek Magyarországon.

Az eset leírása: A minimális magyar nyelvismerettel rendelkező cseh doktorandusz a magyarul középfokú szinten beszélő, észt származású graduális hallgatónál jóval nagyobb háttértudással rendelkezett a magyarországi kisebbségekről, mert doktori disszertációjában ezzel a témával foglalkozott. Hiába beszélt sokkal jobban az észt hallgató, a magyarul alig beszélő, de az adott témát régóta tudományosan kutató, idősebb cseh doktorandusz „behozhatatlan ismeretelönnyel” rendelkezett a kisebbségek témakörében. Ez az eset egyértelműen példázta, hogy a társadalmi témák feldolgozásakor nem minden esetben jelent előnyt a magasabb szintű nyelvtudás.

4. példa

Téma: a kétpólusú pártrendszer kialakulása Magyarországon.

Az eset leírása: Két azonos korú lengyel hallgató közül az egyik óriási előismerettel rendelkezett a témában, mert a másik szakja a lengyelországi egyetemen politológia volt.

A fenti kiragadott példák célja annak szemléltetése, hogy a társadalom órán milyen tudásbeli különbségek lehetnek a hallgatók között, és milyen tényezők könnyíthetik vagy nehezíthetik meg a téma megértését és feldolgozását.

Szende Virág, aki a „nyelvfüggő” és a „nyelvfüggetlen” hungarológiát szembeállította egy 2003 márciusában rendezett konferencián, úgy vélekedett, hogy az Inté-

zetben a két véglet iránti nagyszámú érdeklődés nem várható. Vagyis ritkán fog a jövőben előfordulni, hogy a *„hungarológia iránt érdeklődő nem ismeri nyelvünket, de szeretne a magyarságról minél többet megtudni”*, illetve hogy *„a hallgató kiválóan ismeri és használja nyelvünket, beleértve a különböző regiszterek (szaknyelv) értését és azon történő kommunikációt is”* (Szende 2003: 130). Ezt a gondolatmenetet folytatva bevezette a nyelvdomináns és a tudománydomináns hungarológiaoktatás fogalmát, és négy szintet különböztetett meg. Az első a nyelvdomináns oktatáshoz tartozik, a második átmenetet képez a kettő között, a harmadik és a negyedik szint pedig egyértelműen a tudománydomináns hungarológiaoktatás területére esik (uo. 132–136).

Szende Virág kategorizálása lényegében megfelel annak a beosztásnak, amit a Balassi Magyar Kulturális Intézetben a komplex magyar nyelvi-hungarológiai képzésnél alkalmaznak. A külföldről érkező körülbelül 30-35 hungarológus hallgatót az elmúlt két évben a nyelvtudásuknak megfelelően 4 csoportba és három programtípusba (A, B, C) osztották. Az A programtípusba besorolt hallgatók, akik lényegében nyelvismeret nélkül érkeznek Magyarországra, az első szemeszterben kizárólag magyar nyelvet tanulnak (első szint), és csak a második félévtől hallgatnak hungarológia tárgyakat úgy, hogy a szaktanároknak messzemenően alkalmazkodniuk kell a diákok nyelvi szintjéhez. A B programtípusnak a csoportjai (ebben a 2005/2006-os tanévben két csoport tanul) tulajdonképpen megfeleltethetők a Szende Virág által leírt második és harmadik szintnek. A Hu-B1-es csoportban már lehet hungarológiát oktatni, de a szaknyelvi terminológiának és tudományterület ismeretanyagának itt is szigorúan összhangban kell állnia a hallgatók nyelvi szintjével és szakmai ismereteivel. A harmadik szintet jelentő Hu-B2-es csoport már a tudománydomináns oktatáshoz tartozik. Itt már a csoportvezető nyelvtanároknak is feladata a szaknyelv elsajátításának a támogatása, de a hungarológiai tárgyakat oktató tanároknak még mindig figyelembe kell venniük a hallgatók nyelvi hiányosságait (vö. uo. 135). Végül a negyedik szintnek megfelelő Hu-C csoportban érdemes már a hungarológia tárgyak oktatására koncentrálni, ebben a nyelvtanárok is jelentős mértékben tudnak segíteni. A négy szint és a komplex magyar nyelvi-hungarológiai képzés három programtípusa tehát megfeleltethető egymásnak, de saját tapasztalatom szerint a Szende Virág által alkalmazott „ideáltipikus” kategóriáknak a hungarológus hallgatók nyelvi és szakmai felkészültsége nem a tanév elején, hanem inkább az első szemeszter végén felel meg.

A 2002/2003-as első tanévben körülbelül 60 hungarológus hallgatót fogadott a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, és akkor még lehetőség nyílt arra, hogy ne csak a nyelvi tudásszintet, hanem a szakmai érdeklődést is figyelembe vegyék az egyes csoportok kialakításakor. Ma már az alacsonyabb diáklétszám miatt nem lehet figyelembe venni a szakmai érdeklődést, de a társadalom óra szempontjából nem is lenne jelentősége, mert ez a tárgy mindegyik csoport számára kötelező.⁶ Mi-

⁶ A tanév elején a csoportok kialakításakor figyelembe vett szakmai érdeklődésnek a kötelezően választható órák miatt volt jelentősége. Az azonos érdeklődésű (és azonos nyelvi

után a társadalom óra komoly háttértudást igényel és terminológiája meglehetősen nehéz, helyes volt a program alkotóinak részéről, hogy a szemináriumi oktatási forma mellett döntöttek. Így lehetőség nyílik ugyanis nemcsak a társadalmi problémák közös megvitatására, hanem arra is, hogy a diákok maguk alkalmazzák az elsajátított szókincset.

A társadalom órák menetéről általánosságban érdemes mindenképpen elmondani, hogy mindegyik fejezet megkezdése előtt átvesszük a témakör legfontosabb kulcsfogalmait. Ha a diákok nem ismernék meg előre a szakszavakat, illetve azok jelentését, akkor valószínűleg számos probléma merülne fel az egyes résztémák előzmények nélküli, in medias res bemutatásakor. Nem elegendő tehát a magyar szavak lefordítása idegen nyelvre, a diákoknak el kell magyarázni, mit értenek Magyarországon azokon a fogalmakon, hogy *születéskor várható átlagos élettartam, szegénységi küszöb, koraszülött, bálapénz, ágykibasználtság, elvilágiasodás, etnikai kontaktzóna, jogbarmonizáció* stb. Csak ezt követően érdemes belevágni az egyes résztémák ismertetésébe és megvitatásába.

Korábban már említettem, hogy a társadalom órák szemináriumok. Egyaránt épülnek tanári előadásra és közös eszmecserére. A tanári előadás elsődleges célja az adott témához kapcsolódó legfontosabb ismeretek átadása. A vitáknak alapvetően kettős célja van: egyrészt, hogy a diákok a saját véleményük kifejtése során egyre jobban elsajátítsák a szaknyelv használatát, másrészt, hogy az ellentétes nézőpontok megértésével jobban megismerjék egy jelenség (például: *a népesség számának csökkenése, az átlagos élettartam növekedése, a munkanélküliség növekedése, a diszkrimináció terjedése, a könnyű drogok legalizációja, a nyugdíjkorhatár növelése, az elvilágiasodás, az etnikai identitás megőrzése, az asszimiláció* stb.) problematikáját. A társadalom szemináriumon nem feladata a tanárnak, hogy az előadása keretében a teljes tananyagot leadja. Sokkal célszerűbb vitaindító kérdésekkel és beszélgetések kezdeményezésével rávezetni a hallgatókat a helyes válaszokra.⁷ A tananyag egésze csak a közös viták során érthető és tanulható meg. Vegyünk végezetül egy példát ennek szemléltetésére!

---

szinten lévő) hallgatók ugyanis általában ugyanazokat a kötelezően választható és választható órákat vették fel, ezáltal kevésbé jöttek létre olyan heterogén csoportok, amelyekben gyökeresen eltért a diákok nyelvi- és tudásszintje, illetve érdeklődése.

⁷ Így az órák nem annyira unalmasak, és a diák sem érzi magát passzívnak.

Téma: A népesség Magyarországon		
kulcsfogalmak	tanári előadás	vitaindító kérdések
– természetes szaporodás és fogyás – születésszám – népszámlálás – születéskor várható átlagos élettartam – termékenység – halandóság, mortalitás	– a népesség számának változása a 19. század utolsó harmadától – a legsúlyosabb embervesztések a 20. században – kivándorlás, emigráció – a születésszám csökkenése az 1980-as évektől – a népesség számának jövőbeli alakulása	Mi hathatott a rendszerváltozás után a népesség számának csökkenésére? Milyen problémát okoz a népesség számának csökkenése Magyarországon? Hogyan lehetne megállítani a népességfogyást? Mennyire jellemzőek a magyarországi tendenciák Európára?

A társadalom órákon tehát gyakori, hogy a tanár előadása a lexikai ismeretanyag átadására korlátozódik, az összefüggések és következtetések kimondása viszont már a hungarológus hallgatóknak a feladata.

A beszédkézség fejlesztése a társadalom órákon

A társadalom szemináriumokon kiváló lehetőség adódik a szaknyelvi szókincs és a kifejezőképesség fejlesztésére. Nemcsak a fent leírtak miatt (szemináriumi jelleg, közös viták, a hallgatók aktivizálása stb.), hanem azért is, mert a társadalom órákon rendkívül sok *terminus technicus* lehet megtanulni. A témák heterogenitása miatt általában több tudományterület terminológiáját kell elsajátítani más hungarológiai órákhoz képest. A hungarológus hallgatók egy szemeszter során ismerkednek meg a szociológiai, politológiai, jogi és közgazdaságtani szakkifejezésekkel, és nem véletlen, hogy különösen a gyengébb szintű nyelvi csoportokban tanulók rendszeresen hoznak szótárt a tanórákra. Bár a délelőtti nyelvóráknak és a sok éves oktatói tapasztalattal rendelkező nyelvtanárok rutinos munkájának köszönhetően hónapról hónapra érezhetően javul a hallgatók nyelv- tudása, mégis úgy érzik néha, hogy a tudásuk stagnál, továbbra is nehezen fejezik ki magukat, és nem jutnak a magyar nyelvben egyről a kettőre. Különösen a társadalom órákon fordul elő a témák sokszínűsége miatt, hogy egy-egy új szakszöveg ismeretlen szavakat tartalmaz, és miután a diák nem tudja ezeket rögtön lefordítani és megérteni az adott mondatot, bekezdést, elkedvetlenül, mert nincsen sikerélménye.⁸

A gyengébb nyelvi csoportokban a társadalom órák általános tapasztalata volt az eltelt három esztendőben, hogy a szakmailag leginkább érdeklődő hungarológus hallgatók több alkalommal szeretnének hozzászólni egy-egy témához, mint amennyi-szer ténylegesen hozzászólnak. Sokkal több tehát a mondanivalójuk, mint amennyit a hiányos magyar nyelvtudásukkal el tudnak mondani, és ezért ellentét feszül a között, amit közölni akarnak, és amit a pillanatnyi nyelvtudásukkal közölni tudnak (Havas 1989: 20.). Ilyenkor néha frusztráltak lesznek, ezért a tanár feladata, hogy megpróbálja időben „kihúzni” a diákokból a mondanivalót, akár úgy is, hogy kér-

⁸ L. ezzel kapcsolatban Havas Ágnes gondolatait! Havas 1989: 17–18.

dések feltevésével kitalálja, mit akart a diák hozzáfűzni az óra témájához. Fontosnak tartom tehát a hallgatók érdeklődésének megőrzését és motivációjának fenntartását, a sorozatos negatív tapasztalatok ugyanis könnyen letörhetik a tanulási kedvüket.

Korábban már leírtam, itt mégis megismétlem az arany szabályt: a szaktárgyi oktatásnak alkalmazkodnia kell a hungarológus hallgatók nyelvi szintjéhez. Nem elegendő lefordítani a szakszavakat, a tanárnak biztosnak kell lennie abban, hogy a diákok meg is értették a *terminus technicus*ok jelentését. Ez különösen a társadalom órákon fontos, mert a terminológia jelentős része még a „közepes méretű” szótárakban sem található meg, vagy ha igen, akkor is egy másik, rendszerint köznyelvi jelentésben. Álljon itt néhány, több szóból álló kifejezés példaképpen, amelyek pontos jelentését – csak a szótár segítségével – nem lehet vagy nagyon nehéz megfejtetni: *parlamenti küszöb, bizalmatlansági szavazás, gazdasági megszorító intézkedés, társadalmi beilleszkedés, felekezeti kötődés, társult ország* stb. Néha előfordul persze az is, hogy a diákok meg tudják ugyan különböztetni a szaknyelvi és a köznyelvi jelentését a szavaknak, mégsem érzik, hogy melyik esetben kellene azokat használni. Ilyenkor szokott előfordulni, hogy a *terminus technicus*ok megjelennek a köznyelvi beszédükben, a szakkifejezések helyett pedig köznyelvi fordulat kerül a mondataikba (Havas 1989: 24).

Jogosan vetődik fel egy módszertani kérdés ezzel kapcsolatban: egy szaktárgyat oktató tanárnak kell-e javítania a diákok nyelvi hibáit? E sorok írója szerint igen, de nem minden esetben. Ha ugyanis minden egyes nyelvi hibát kijavítanánk, amelyet a hallgatónk vét, csak összezavarnánk a gondolatmenetét és elbizonytalanítanánk, holott nem kizárt, hogy a mondandójának a tartalmi része teljesen helyes volt. Chikán Ildikó *Mi mindenre kell gondolnia egy szegény külföldinek, ha magyarul akar megszólalni?* című írásában 26 szempontot és nyelvtani szabályt sorol fel, amelyek talán a leggyakrabban megfordulhatnak egy gyengébb nyelvi szinten álló hungarológus hallgatónak fejében: kinek a nevében beszélek, milyen időviszonylatban beszélek, használjak-e névelőt, van-e a cselekvésnek tárgya, hol a jelzők helye, kell-e igekötőt használnom és ha igen, hová tegyem stb-stb. (Chikán 1998: 75–79). Ne felejsük el, mennyire nehéz a magyar nyelv, és az esetleges nyelvi hibákkal szemben értékeljük inkább azt, hogy a diák válasza tartalmi szempontból jó volt. A szaktárgyat oktató tanárnak meg kell találnia „a helyes arányt a javítandó és az elnézendő hibák között”.⁹ Összegezve: véleményem szerint a társadalom órán is szükséges, hogy javítsuk a hallgatók által vétett nyelvi hibákat, de nem szabad átesni a ló túlsó oldalára, és nyelvtanári szerepkörbe bújni.

⁹ Havas Ágnes szerint ezt a képességet több éves oktatói tapasztalattal lehet kialakítani (Havas 1989: 38).

A számonkérés formája a társadalom órán

Miután *A mai magyar társadalom* című tantárgy szeminárium, a hungarológus hallgatóknak nem kell ebből a tárgyból vizsgázniuk, elegendő egy úgynevezett gyakorlati jegyet szerezniük. A gyakorlati jegy két részből áll össze: egyrészt az órai munkából, másrészt egy kiselőadás megtartásából. A kiselőadás paraméterei (időtartam, témaválasztás, a feldolgozandó anyag mennyisége stb.) rendszerint csoportonként különböznek: minél jobban beszéli az adott csoport a magyar nyelvet, annál nehezebb a kiadott feladat. Általánosságban igaz azonban, hogy egyik csoportban sem megengedett a kiselőadás felolvasása. A hallgatónak a jegyzetei alapján saját szavaival kell előadnia a témáját. Az elmúlt három év során mindössze két esetben fordult elő a hallgatók kérésére, hogy kiselőadások megtartása helyett tesztet írtak. Ilyenkor a jegyzet és az órán leadott tananyag alapján lettek összeállítva a tesztkérdések.

Jövőbeli tervek

A társadalom órán jelenleg használt és korábban már bemutatott jegyzet mindössze 86 oldalas. Most készül egy javított és tankönyvvé bővített változat, amely terjedelmileg körülbelül 150 oldalas lesz, vagyis az eredeti jegyzet duplája. Nagyobb terjedelmű tankönyvet nem érdemes írni ebből a tárgyból, mert az eddigi tapasztalatok alapján tudjuk, hogy 70-80 oldalnál többet csak a legmagasabb nyelvi szinten álló és legnagyobb háttértudással rendelkező diákok tudnak befogadni egy szemeszter alatt.¹⁰ A jegyzet tematikája alapvetően nem fog változni, de a témák bővülni fognak, és ezáltal a tanárnak és diákoknak egyaránt lehetősége nyílik majd a témák közötti, igény szerinti választásra. A tankönyv nyelvezetét megpróbáljuk lehetőség szerint egyszerűsíteni, és még több ábrát, táblázatot, térképet, illetve egyéb segédletet beilleszteni a szövegek közé, hogy elősegítsük a tananyag megértését az alacsonyabb nyelvi szinten álló hallgatók számára.

A jelenlegi tematika az elkövetkező esztendőben valószínűleg csak aktualizálásra és bővítésre szorul, de idővel el kell majd gondolkozni azon, hogyan kell megváltoztatni a tantárgy oktatási koncepcióját. A társadalom óra jelenleg a rendszer-változás óta eltelt időszakra fókuszál. Csakhogy időben egyre távolabb kerülünk a III. Magyar Köztársaság kikiáltásától, és ezáltal a folyamatosan bővülő tananyagot egyre nehezebb lesz majd diákként befogadni, tanárként pedig egy félév alatt leadni. Pillanatnyilag két megoldás tűnik célravezetőnek: 1. a jelenlegi oktatási koncepció változatlanul hagyásával, de a Hungarológia Oktatási Program módosításával két féléves tárggyá tenni a társadalom órát; 2. megváltoztatni az oktatási koncepciót, és egy új, egy féléves tematikát kialakítani. Az első megoldás megvalósítható lenne például a kötelezően választható, *Politikai folyamatok a rendszerváltozás*

¹⁰ L. Bori István tananyagkészítéssel kapcsolatos hasonló meglátásait (Bori 1998: 50–51)!

után című tantárgy társadalom órába való integrálásával. Az új tematika kialakítását pedig a jelenleg oktatott öt nagy témakör megszüntetésével tartom elképzelhetőnek úgy, hogy a politikai és gazdasági vonatkozások levágásával egy szigorú értelemben vett szociológiai órát kellene kidolgozni.

A változ(tat)ás tehát idővel szükségessé válik, megítélésem szerint nemcsak a társadalom óránál. Érdeemes már most elgondolkodni azon, hogy elegendő lesz-e csupán az egyes tárgyak tematikáját megváltoztatni, vagy pedig a Hungarológia Oktatási Program tantárgystruktúráját kell-e majd újragondolni és esetleges módosítani. Az elmúlt három év számos tapasztalattal szolgált, de sokkal több időnek kell eltelnie ahhoz, hogy objektív képet tudjunk alkotni a jelenlegi képzésről.

Irodalom

- Bori István–Masát Ádám (szerk.) 2003. *A mai magyar társadalom*. Budapest, Balassi Bálint Intézet. (Oktatási segédanyag.)
- Bazsó Zoltán 1987. Az országismeret helye és szerepe a külföldi hallgatók magyar nyelvi oktatásában. *A hungarológia oktatása* 1/1. 84–86.
- Bori István 2003. A geográfus megközelítés helye és szerepe a hungarológiai oktatásban. *Balassi Füzetek* 1./1. 147–155. (*A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatása az Európai Unió csatlakozás jegyében – Konferencia a Balassi Bálint Intézetben 2003. március 13–14.*)
- Bori István 1998. Egy történelem jegyzet elé. *Intézeti Szemle* (Tudományos és módszertani folyóirat), 20./1. 49–53.
- Chikán Ildikó 1998. Mi mindenre kell gondolnia egy szegény külföldinek, ha magyarul akar megszólalni? *Intézeti Szemle* 20./2. 75–79.
- Giay Béla 1977. Új tantárgy a NEI oktatási-nevelési rendszerében – a „Magyarország” oktatása elé. *Intézeti Szemle* (A Nemzetközi Előkészítő Intézet szakmai kiadványa) 10. 45–49.
- Havas Ágnes 1987. Az országismeret oktatása a Nemzetközi Előkészítő Intézetben. *A hungarológia oktatása* 1./2. 54–56.
- Havas Ágnes 1989. Nyelvtanítás a társadalomtudományi szaktárgyak oktatásában. *Intézeti Szemle* 18. 15–38.
- Jónás Frigyes 2003. Az országismeret didaktikai alapvonalai a magyar mint idegen nyelv oktatásában. *Hungarológiai évkönyv* 4./1. 160–165.
- Kiss Noémi–Bori István 2005. „Hungarikum” kutatási program a BBI-ben. *THL₂* (A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata) 1./1. 125–127.
- Menyhért Anna 2003. Megjegyzések a Balassi Bálint Intézet Hungarológia Oktatási Programjához. *Balassi Füzetek* 1./1. 91–99. (*A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatása az Európai Unió csatlakozás jegyében – Konferencia a Balassi Bálint Intézetben 2003. március 13–14.*)
- Ódor László 1987. A komplex országismeret-oktatás szüksége és lehetőségei. *A hungarológia oktatása* 1./1. 66–71.
- Somos Béla 1996. Az imago és változásai. *Intézeti Szemle* (Tudományos és módszertani folyóirat) 18./1. 22–33.
- Somos Béla 1998. Az imágó-kutatás néhány kérdése határon túli diákok villanásnyi Magyarországról. *Intézeti Szemle* (Tudományos és módszertani folyóirat) 20./1. 69–77.
- Somos Béla 1988. Mit tudnak más kontinensek lakói Magyarországról? *Intézeti Szemle* 17. 113–128.

Szende Virág 2003. Hungarológiaoktatás különböző nyelvi szinteken. *Balassi Füzetek* 1./1. 127–137. (A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatása az Európai Unió csatlakozás jegyében – Konferencia a Balassi Bálint Intézetben 2003. március 13–14.)